

LAURENS SCHOEMAKER

Tekentour langs Zutphen

De Amsterdamse schilder Jan Abrahamsz Beerstraaten (1622-1666) reisde heel Nederland af om materiaal te verzamelen voor zijn stadsgezichten.

Daarbij deed hij ook Zutphen aan, waar hij verschillende gebouwen vastlegde. Het Stedelijk Museum Zutphen was al in het bezit van een van deze tekeningen. Onlangs slaagde het erin ook twee andere aan te kopen.

Deze drie bladen geven samen een mooi beeld van enkele van de belangrijkste monumenten in de stad.

De twee recent verworven tekeningen van de Zutphense Walburgiskerk bestaan elk uit twee aan elkaar gemonterde bladen papier en zijn niet gesigneerd of gedateerd. Ze zijn vervaardigd met een grafietstift, een voorloper van het moderne potlood. Daarnaast zijn er sporen van zwart krijt zichtbaar. Beide voorstellingen zijn later met een penseel in meerdere kleuren ingekleurd en gewassen. Door het ongewone kleurgebruik en het ontbreken van menselijke figuren maken beide tekeningen in eerste instantie een wat raadselachtige indruk.

Architectuur en details

Wat meteen opvalt, is de nauwkeurige weergave van de architectuur. Op de tekening met een staand formaat is de imposante toren van de Walburgiskerk vanuit het noordwesten in beeld gebracht. Deze bestaat uit vijf geledingen met daarboven een achtkantige lantaarn met klokkenkoepel en weerhaan. Opmerkelijk is dat het perspectief van de toren niet helemaal klopt, maar het weergeven van een toren in verkort perspectief behoort ook tot de moeilijkste opgaven voor een tekenaar. Een bijzonder detail is de open galerij met zuilen linksonder,

die de vismarkt blijkt te zijn en op geen enkele andere afbeelding voorkomt. De tekening met een liggend formaat toont de complexiteit van het indrukwekkende bouwwerk met zijn verscheidenheid aan daken. Het kerkgebouw is hier vanuit het zuidoosten weergegeven. Van links naar rechts zijn de Oude Librije (bibliotheek), de Librije en de Raadskapel te onderscheiden. Op het koor prijkt een klein torentje, een zogenoemde dakruiter. De bovenbouw van de Walburgistoren steekt boven de daken van het gebouw uit.

Verwante tekeningen en atelier

De twee opvallend grote tekeningen staan niet op zichzelf. In diverse collecties zijn inmiddels verwante tekeningen opgedoken, vaak voorzien van letters die wijzen op een reeks waarvan vermoedelijk delen ontbreken. Zo bezit het Stedelijk Museum Zutphen ook een gezicht op de Wijnhuistoren, dat in uitvoering duidelijke verwantschap vertoont met de twee voorstellingen van de Walburgiskerk. De Wijnhuistoren, een opvallende 17de-eeuwse toren, bevindt zich eveneens in het historische centrum van Zutphen. De nu

NIEUWE AANWINST

De toren van de Walburgiskerk te Zutphen vanuit het noordwesten gezien

Jan Abrahamsz Beerstraaten
ca. 1660-66. Grafiet, zwart krijt, penseel in kleur,
gewassen in kleur, 508 x 451 mm

De Walburgiskerk te Zutphen vanuit het zuidoosten gezien

Jan Abrahamsz Beerstraaten
ca. 1660-66. Grafiet, zwart krijt, penseel in kleur,
gewassen in kleur, 337 x 525 mm

Bijdrage: € 18.000 uit het Hendrickje Fonds
STEDELIJK MUSEUM ZUTPHEN

Aangekocht in 2025 met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Hendrickje Fonds), de Gravin van Bylandt Stichting, de Stichting Fonds A.H. Martens van Sevenhoven en de Vereniging Vrienden Musea Zutphen

De Wijnhuistoren te Zutphen

Jan Abrahamsz Beerstraaten

ca. 1660-66. Grafiet, zwart krijt, penseel in kleur,
gewassen in kleur, 347 x 460 mm

STEDELIJK MUSEUM ZUTPHEN

aangekochte tekeningen zijn in de benedenhoeken voorzien van de letters D en H, de tekening die reeds in het bezit van het museum was van de letter N. Daarnaast zijn er vier gezichten van Deventer in de collectie van Museum De Waag, vier gezichten van Kampen in het Stadsarchief Kampen, twee gezichten van Zwolle en een gezicht van Zwartsluis in de Collectie Overijssel, en ten slotte een gezicht van de Dorpskerk van Wilp (bij Deventer) in een particuliere collectie.

Voor zover bekend is het gezicht van de kerk van Wilp het enige gedateerde en voluit gesigeneerde blad in deze groep. Op de achterzijde staat: 'wilpe buijten deventer 1655 JA Beerstraten fecit', wat verwijst naar de Amsterdamse kunstenaar Jan Abrahamsz Beerstraaten. Alles wijst erop dat ook de drie Zutphense gezichten door hem zijn vervaardigd. Hij beschikte over een atelier in Amsterdam, waar later ook zijn zonen Abraham (1643-1666) en Anthonie (1646-1664) werkzaam waren.

'Opleuken'

De tekeningen waren oorspronkelijk niet voor de verkoop bestemd. De kunstenaar richtte zich voornamelijk op een nauwgezette weergave van de architectuur. In feite betreft het werktekeningen die ter voorbereiding

van schilderijen zijn vervaardigd. Er bestaan sterke aanwijzingen dat in ieder geval de tekening van de Wijnhuistoren als voorbeeld heeft gediend voor een schilderij. Een stadsgezicht met een soortgelijke compositie als die van de tekening in Zutphen is in 2015 in Londen geveild als 19de-eeuws en in de trant van Beerstraaten, maar op basis van de foto is het verband met de tekening niet goed vast te stellen.

De opvallende kleuren zijn pas veel later toegevoegd, en niet door de kunstenaar zelf, maar door een andere hand. Ook de wat stereotiepe wolken die op het gezicht van de toren van de Walburgiskerk zichtbaar zijn, stammen uit latere tijd. De manier waarop de tekeningen zijn ingekleurd, doet sterk denken aan de techniek die in de 18de eeuw werd toegepast bij het inkleuren van zogenoemde opticaprenten - prenten die in een kijkkast bekeken werden en daarom vaak fel en aantrekkelijk werden ingekleurd. Ook het 'opleuken' van oude tekeningen was in die tijd een gangbare praktijk. Waarschijnlijk zijn de kleuren toegevoegd om de voorstellingen beter verkoopbaar te maken. Het is niet bekend wie de letters heeft aangebracht, maar zij suggereren dat de tekeningen lange tijd als samenhangend geheel werden bewaard, mogelijk binnen het atelier van Beerstraaten als onderdeel van de nalatenschap.

Datering

De vraag wanneer de drie Zutphense gezichten gemaakt zijn, staat nog open. De portiek met overdekt bordes aan de oostzijde van het Wijnhuis, zichtbaar op de tekening van de Wijnhuistoren, biedt een betrouwbare aanwijzing voor een relatief nauwkeurige datering van de bladen. Deze portiek is in 1660 gerealiseerd, naar ontwerp van stadsbouwmeester Emond Hellenraet. De tekening is dus te dateren tussen 1660 en 1666, het sterfjaar van de kunstenaar. Het ligt voor de hand dat de twee gezichten van de Walburgiskerk uit dezelfde periode stammen. Zonder twijfel behoren de drie tekeningen van Beerstraaten tot de belangrijkste 17de-eeuwse gezichten van Zutphen. Het is een geluk dat zij nu weer samen te bewonderen zijn. Tot en met 22 maart 2026 worden ze op zaal getoond, daarna blijven ze digitaal beschikbaar op erfgoedcentrumzutphen.nl. ↘

Laurens Schoemaker is conservator historische topografie van het RKD - Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis in Den Haag